

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

A. Torp: En dansk „ukendt Soldat's“ Grav. — M. P. Ejerslev: Minder om Frederik den Syvende og de slesvigske Krige. — Axel Lange og Chr. Seeberg: Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren. — M. P. Ejerslev: Gammel Sæd og Skik i Mellemslesvig. — Samleren.

Nr. 2. — 1. AUGUST 1928. — 5. Aarg.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLERET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond 30.713.665

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN
HADERSLEV - HORSSENS - KALUNDBORG - ODENSE
RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND
TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

H. Jensen Toft

Humlekærren, Tønder

Tel. 255.

Paa Ratebetaling sælges:

Dame- og Herrearmbaandsuhre

Stueuhre, Grammofoner,

rustfri Knive, Sølvplet o. s. v.

Forlang Tilbud.

Importlageret

St. Kongensg. 81, København K.

Sønderjydsk Maanedsskrift

Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.

En dansk „ukendt Soldat's“ Grav.

Af A. Torp.

Paa Landevejen Flensborg-Slesvig er de danske Soldater i Ufreds Aar snart gaaet med Sejr mod Syd og snart paa Tilbagetog mod Nord, og Vejen gaar mellem Grave for Folkets Sønner. Paa Gravstene, der har Plads i Haver og paa Marker, i Skoven og ved Vejen er omhyggeligt optegnet Navnene paa de trofaste, som hengav Livet for Fædrelandet.

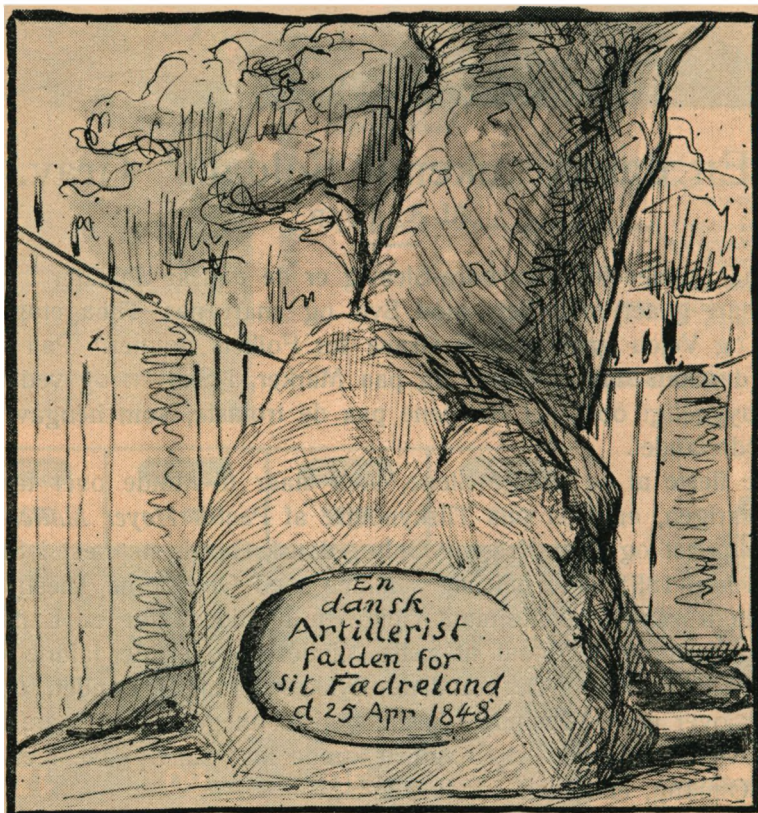
De fleste af de mange Stene, som staar til Minde over faldne i Trearskrigen, er rejst paa Tilskyndelse af Pastor *Høyer Møller*, som var Feltpræst og efter Krigens Ophør dansk Garnisonspræst i Slesvig By. I Juni 1851 satte han sig sammen med Obersterne Thestrup og Schepelern samt Oberstløjtnant Helgesen i Spidsen for en Landsindsamling med det Formaal at sætte Mindesten over de faldne i den lige afsluttede Krig. Der raadede Lykkestemning i Landet, og der indkom over elleve Tusinde Rigsdaler — et meget betydeligere Beløb end forventet, saaledes at Komiteen kunde løse sin Opgave i et langt større Omfang, end man havde planlagt.

Høyer Møller gik derefter i Lag med Arbejdet. Utrætteligt søgte han ved Hjælp af Egnens Befolkning at udfinde, hvor der laa faldne Soldater, for enten at lade sætte et Minde over dem eller at faa Ligene paa Markerne opgravet og nedlagt ude ved Landevejene eller i Fællesgrave paa Kirkegaardene. Paa Gravene rejstes da i Løbet af faa Aar de mange større og mindre Sten, som den historisk interesserede vil finde paa sine Vandringer over Slesvigs Kamppladser. Stenene er alle udhugget af den kendte Flensborger-Patriot Billedhugger *Kleving*, og Indskriften er — med den behørig Angivelse af Antal og Tid — som Regel de samme jævne og dog værdige Ord: „Denne Steen satte det danske Folk over trofaste Sønner, som hengav Livet for Fædrelandet“.

Ved den gamle danske Lejrplads *Falkenberg* fem Kilometer Nord for Slesvig findes halvt skjult af Vejens Træer et af disse Soldaterminder, som imidlertid ikke mange lægger Mærke til, og dog har Gra-

ven sin særlige Interesse. Som hosstaaende Billede viser, omgives Graven af seks Granitpiller; i Midten staar en Sten med følgende Indskrift:

„En dansk Artillerist falden for sit Fædreland den 23. Apr. 1848“.

Da den danske Hær efter Paaske­slaget rykkede bort fra Byen Slesvig, stod til sidst et dansk Bateria ved Gottorp Slot, hvorfra vort sidste Skud i Slaget faldt. Her fik den ovenfor omtalte Artillerist en Kugle i Brystet; men Løjtnant *Glud* førte ham med sig, da han forlod Gottorp. Konstablen udaandede imidlertid snart, og ved Falkenberg begravede Løjtnanten ham i Hast i et Buskads. Nogle Uger efter kradse­de Hundene Jorden bort over den døde Soldat, og hans Haand kom til Syne. En Hyr­ded­reng saa det og fik straks samlet Folk, der tog Liget op for atter at nedgrave det umiddelbart ved Flensborg-Slesvig Landevej. Konstablen bar intet­som­helst Tegn paa, hvad han hed, eller hvor han var fra — han var den ukendte Soldat. —

Efter Isted-Slaget trak den danske Hær atter ned over disse Egne, og General Flindt lod sætte et Trækors paa den ukendte Soldats Grav.

Da dette Minde blev ødelagt, blev det erstattet af det allerede omtalte Monument, som blev indviet den 2. Februar 1852. Fra „Ruhekrug“ udgik Processionen med Militærmusik hen til Graven, hvor Soldater fra Slesvig og et Batteri fra Rendsborg var opstillet. Pastor Høyer Møller holdt *Indvielsestalen*, som her gengives efter hans Manuskript:

„Ved Siden af den alfare Vej, hvor Ingen færdes, uden den, der haster for at naae sit Maal, samles vi om en Broders Hvilested, der ogsaa engang hastede, men som her maatte standse; her, hvor netop denne Verden med al sin Larm og Travlhed fører Herredømmet, her have vi valgt en stille Time til at frøde om en Grav, til at indvie den, at den saa nær ved Veien, dog maatte være som en hellig Plet, adskilt fra denne Verden. *Hvo var da han, om hvem vi samles? Ingen af os kender hans Navn, Ingen af os saae hans Skikkelse!* Det var i Kampens Hede paa hin blodige Opstandelsesfest, da traf en Kugle ham i det højre Bryst, ikke langt fra dette Sted udaandede han sit sidste Suk, hans Brødre bedækkede ham med et lidet Lag af den Jord, han havde købt med sit Blod; da ilede de videre. I 8 Uger var han skjult, da raktes hans Haand frem, som om han vilde bede om Fred i Graven, og man sænkede ham dybere ned; i 4 Aar har Sneen været hans Liiglagen, han fik ikke andet; ved Høstens Tide have disse Træer hvirvlet det gule Løv over Graven, det var hans Liigpsalme; han fik ikke anden; en kærlig Haand har af og til skaaret et Kors og sat det paa hans Grav; men *aldrig stod der noget Navn, thi ingen vidste det-Hans Navn!* o! have vi da nu fundet det, siden vi ere dragen hid? nei, visselig ikke; det stolteste Navn, der ikke havde fuldbragt hans Gjerning, havde ikke kunnet samle os; men *Manden uden Navn har samlet os, fordi han har skjænket sit Liv for sine Brødre*, og Ingen kan bevise større Kjærlighed, end at han sætter sit Liv til for sine Brødre. Et deiligt Navn har han erhvervet sig: Brodernavnet! og derfor ere vi komne hid. Har han havt Forældre, Sødskende, Venner, da han faldt; vi vide det ikke; men det Mindesmærke skal vidne det for alle Veifarende, at Danmark er traadt ham i Moders Sted, at det hele Folk er hans Sødskende, som have beredt hans Gravsted, og at Fremmede ere blevne hans Venner, for at ære ham i Graven. Vor Kirkes sidste Handling ved Graven kan ei skee her! Som engang Korset er slaaet over ham, da han blev indviet til sin Herre og Frelser, saa tegne vi Fredens Kors, og indvie dette Sted til at være hellig, som om det laae paa Kirkegaarden. Fredens Kors, at denne Plet og dette Minde maa være i Fred; hellig for Fjendehaand og for Kaadheds Vold! Det være et Minde for hver den, som drager forbi, at de, som drage Syd paa, maae bære en Erindring med sig om Sønnernes Kjærlighed til deres Moder; og de, som drage Nord paa, maae fortælle, at Moderen glemmer ei at hædre sine Sønner! Herren holde

hver Voldsmænd borte fra dette Sted! Tiden være dets eneste Fjende; o! men naar den faaer Overhaand, da gjøre Du, Herre! denne Plet hellig ogsaa for dem, der kommer efter os, at de maae komme hans Kjærlighed ihu! Amen.“

Skønt det senere er bragt til Vished, hvem den afdøde var*), er det dog interessant, at den faldne blev begravet og hædret som den ukendte Soldat, saaledes som det fremgaar af Høyer Møllers Tale. En ukendt Soldats Grav, som man nu finder i mange af de i Verdenskrigen deltagende Lande, havde man saaledes ogsaa i Danmark efter Trearskrigen.

Minder om Frederik den Syvende og de slesvigske Krige.

Samlet i Mellemslesvig af M. P. Ejerslev.

Slaget ved Sankelmark.

Jeg husker tydeligt Krigen i 1864, som jeg oplevede som 12 Aars Dreng. Jeg var sammen med min Fader og Farbror, som begge var Smede, med til at befordre danske Soldater og Militærets Udrustning syd paa.

Paa en af disse Ture oplevede jeg at se et Varsel.

Jeg husker tydeligt den forfærdelige Nat, da Hæren gik tilbage fra Dannevirke. Vejret var bidende koldt, der var Isslag paa Vejene, og det gik kun langsomt med Transporten. Min Far og Farbror stod hele Natten ovre i den store Kørelade ved Kroen. Den ene smedede Braadsøm, og den anden slog dem i Hestenes Sko, ligesaa hurtigt de kunde overkomme det. Jeg maatte den hele Nat staa ved Siden af og lyse med et Tællelys. Jeg husker endnu, at jeg frøs, saa jeg rystede og til sidst blev helt syg af Kulden.

Den 6. Februar kom Østerrigerne. Ca. Kl. 1 begyndte Skydningen ude ved Sdr. Smedeby. Den trak sig efterhaanden længere nordpaa, til den omkring Kl. 7 eller allerede i Mørkningen rasede omkring vort Hjem.

Ved denne Tid og lidt senere slog mange Kugler mod Huset, en halv Snes gik igennem Vinduerne ind i det søndre Dønsk og slog mod Væggene derinde:

I Mørkningen kom tre danske Soldater ind i Huset, de var flygtet derind. Den ene havde „Kanonfeber“, var næsten syg af Angst og kastede sig paa Sengen.

---

*) Konstabel Morten Nielsen, Taarup af 6. Batteri Nr. 112, født paa Fyn.

Min Far gik ud til Østerrigerne for at meddele dem, at de danske derinde gav sig til Fange, og for at faa Østerrigerne til at skaane dem. De stormede ind i Huset, og Skuddene knaldede gennem Stuerne. De to Soldater blev taget til Fange, mens den tredje, ham i Sengen, blev revet op og skudt en Kugle gennem Panden.

Hen paa Aftenen stilnede Kampen af. Østerrigernes Forposter stod mellem Bilskov og Oversø, ned mod S. Smedeby, de danske Forposter stod i Hornskov.

Dagen derpaa kørte Folk fra Egnen de saarede til Oversø, hvor der var indrettet Forbindingsplads, eller til Slesvig eller Flensborg. Ogsaa min Far og Farbror var med i dette Arbejde.

Mange døde blev begravede, hvor de var faldne, en Del dog igen gravet op og ført til Oversø, Flensborg eller Slesvig.

Meddelt af Nikolajsen i Bilskov.

Mindesmærket ved Sankelmark.

Det østrigske Mindesmærke Øst for Landevejen ved Sankelmark Sø er rejst af de østrigske Soldater i Sommeren 1864. De huggede selv Stenene til og murede Mindesmærket op. Vi Drengene løb tidt ud og saa paa Arbejdet, naar vi fra Skolen i Oversø gik hjem til Bilskov og Munkvolstrup.

Kanonerne, som staar omkring Mindesmærket, er danske Kanoner fra Rendsborg Fæstning.

Paa Højen, hvor Mindesmærket rejstes, har der staaet en Galge i ældre Tid. Højen har vistnok været Tingsted. Jeg kan huske, at de sidste Rester af Galgens Stolper endnu i mine Drengenaar — før 1864 — stod paa Banken.

Meddelt af Nikolajsen i Bilskov.

Slaget ved Idsted.

Jeg er født paa en lille Landejendom Vest for Landevejen ude i Hornskov. Vort Hjem var afgjort dansksindet, det blev af Folk, der var mindre sikre, kaldt „Lille Danmark“.

Jeg husker de røde Uniformsfrakker fra før 1848 og mindes at have set en Trop Soldater med disse Uniformer lejre sig paa Bankerne ved Landevejen. Jeg var da 4 Aar.

Indkvarteringen i Trearskrigen husker jeg tydeligt. Der var, foruden Danskerne, Bayrere og Saksere. En bayersk Underofficer var særlig glad ved mig, viste mig Knaldhætter o. s. v.

Særlig tydeligt husker jeg Slaget ved Idsted. Man hørte Kanontordenen hele Dagen, og senere saa vi de saarede og Fangerne blive ført forbi. Fangetransporten har prentet sig stærkt i mit Sind. Først red en dansk Dragon, saa kom en lille Deling andre Soldater, saa en

større Flok Fanger, saa igen en Dragon o. s. v. Fangerne saa meget bistre ud, Uniformerne var forrevne og mangelfulde.

Jeg stod sammen med nogle andre Drengene oppe paa Skrænten ved Siden af Vejen og saa de saarede blive ført forbi. De laa bag i Vognene, og engang imellem hørte man dem jamre og klage. Jeg mindes endnu Drengenes Bemærkninger ved Synet: „Der er een, som ingen Ben har!“ — „Ham der er Armen skudt af!“ o. s. v.

Meddelt af Dyrlæge Thomsen, Flensborg.

Frederik den Syvende i Flensborg.

I flere Aar blev Efteraarsmanøvrerne holdt i Egnen her omkring Veding, Bilskov, Hanved. Det var en vældig Fest for os Drengene, der altid var med.

Let kendelig var Kongens mægtige Skikkelse. Han maatte altid have en meget svær Hest, som kunde bære hans tiltagende Korpus.

Jeg husker en Morgen ved Manøvrerne. Det var et stærkt Regnvejr. Officererne havde Kapper paa — undtagen Kongen, og da han ikke vilde tage den paa, maatte de andre Officerer tage Kapperne af i Regnvejret.

Kongen var altid med i Skyttefesterne i St. Knudsgilde. Hvert Aar var der en stor Fest, med Bal i Borgerforeningen bagefter. Grevinde Danner var glad ved at være her. I det hele befandt Parret sig altid godt her i Byen, vel mest, fordi hun netop her var velset overalt.

Drengene var naturligvis saa vidt muligt med ved Skydningen. Dog havde de stor Respekt for Politibetjent Feddersen og maatte passe paa ikke at komme alt for nær til ham. Men man kunde dog ikke lade være at raabe til Kasper, som passede de to Kanoner „Kasper! Laat de Kanonen afgaaen!“

Jeg mindes en Dag i 1860 eller 61. Kongen kom sydfra til Byen, og der var rejst Æresport for ham ude ved Bygrænsen i Nærheden af Hornskov, og Byens Honoratiores var samlet for at byde ham velkommen. Kongen kom ridende med sin Stab. Han havde en stor Hjælm paa Hovedet med en Løve paa, og en kort Merskumspibe i Munden. Da han kom til Æresporten, opdagede han et lille Stykke borte en Bekendt, fhv. Sergeant Kloppenborg, der var gaaet af med Løjtnantsrang. Han havde indfundet sig her, ogsaa til Hest. „God-dag, Kloppenborg!“ raabte Kongen. Kloppenborg vilde ride frem og hilse, men Hesten vilde ikke frem. „Der will nicht!“ lo Kongen. „Jaa!“ Og frem kom han, og Kongen trykkede ham i Haanden.

Meddelt af Dyrlæge Thomsen, Flensborg.

Hos Frederik den Syvende.

I den Tid, da Frederik den Syvende boede paa Lyksborg, var der en Enke, en Jyllænder, paa Hanved Mark. Hun havde to Børn, en Datter og saa Sønnen, Jacob. Nu skulde Jacob være Soldat, og Konen begav sig saa paa Vej til Lyksborg for at faa ham fri, da hun ingen anden havde til at sørge for sig.

Hun blev anmeldt og fik Lov at komme ind.

Før hun gik ind, satte hun sine Træsko ved Døren og sagde til Skildvagten: „Du er ansvarlig for mine Træsko!“

Saa kom hun ind, og da hun saa Kongen, udbrød hun: „Gudbevares, hvor du er bleven tyk!“

Kongen lo og spurgte om hendes Ærinde. Jo, hun vilde gerne have Jacob fri. Kongen lovede hende, at Jacob nok skulde blive fri. Men hun vilde have noget at vise frem, Kongen skulde skrive hende et Bevis. Det fik hun og gik. — Og Jacob blev fri.

————— Meddelt af Bartelsen, Langbjerg.

Ogsaa hos Frederik den Syvende.

Slet saa godt gik det ikke P. Jensen, Oksager, da han kom til Kongen med en Ansøgning om at faa en tysk Lærer.

Kongen sagde, at hvis han ikke forsvandt straks, skulde han faa gratis Ledsagelse.

————— Meddelt af Bartelsen, Langbjerg.

Træfningen paa Holdnæs.

1848 beskød danske Kanonbaade Slesvig-Holstenerne paa Holdnæs. Disse havde kørt et Batteri op paa et Højdedrag lige Øst for Bogholm. Danske Kugler tændte en Lade i Brand i Bogholm. Da man igen byggede Huset op, murede man Kuglerne ind i Muren. En Kanonkugle ramte mit Hjem, den sidder fastgjort til Muren endnu, hvor den ramte — oven over er der en Indskrift.

Den anden danske Soldat, som faldt i Krigen i 48, faldt her. Stedet kan jeg vise endnu.

————— Meddelt af Hans Petersen, Bogholm.

Frederik den Syvende paa Lyksborg.

Jeg har som Dreng tidt set Frederik den Syvende, naar han om Sommeren boede paa Lyksborg. Naar han kom, var det gerne med Dampjagten „Hekla“, den lagde til ved Nørrebro paa Holdnæs Strand.

Skolebørnene fra Bogholm var da nede for at tage imod ham og synge for ham. Jeg husker ved en saadan Lejlighed en Politimand, som skulde tale til Kongen. Han har vel i den Anledning

været lidt forjamsket; i alt Fald maatte de andre tie stille, han raabte til dem: „Hold Kjæften! Kongen kommer!“

Jeg var ogsaa med de andre Skolebørn oppe paa Slottet at se Kongen paa Lit de parade i November 1863.

Frederik den Syvende var meget afholdt i Egnen, og han har gjort meget godt for Lyksborg.

Senere husker jeg, at Frederik den Syvendes tidligere Gemalinde, Vilhelmine, boede paa Slottet.

Meddelt af Hans Petersen, Bogholm.

Minder om Fejlberg.

Meddeleren, 84 Aar gammel, er født og endnu boende i Mejn. Han er konfirmeret af Fejlberg, hans første Kone fik som Barn „Erik Menveds Barndom“ i Flidspræmie af Fejlberg — med egenhændig Tilskrift.

Meddeleren fortæller om Fejlberg, at han var saadan en jævn Mand. Han brød sig ikke om, hvordan han var klædt paa. Man kunde træffe ham med det ene Bukseben smøget op, det andet ikke. Men han gjorde gode Prædikener og han var god til at snakke med Folk.

Meddelt af P. Fr. Johansen, Mejn

Stoffer Russer.

I 1848 var der en Mand fra Ondaften, som hed Stoffer Russer. Han stod ved de Aarhus Dragoner. Han og en Kamerat sad en Dag inde i Bilskov Kro og drak Kaffepunche. Pludselig er Kroen omringet af en tysk „Schwadron“.

Kromanden siger til dem, at de skulde give sig til Fange. Men Stoffer sagde nej. De drak deres Kaffepunche ud, saa lukkede de begge Porte i Kroens Gennemkørsel og steg til Hest. Derpaa lod de paa een Gang Folkene slaa begge Porte op. Stoffer red ud af den sydlige Port, Kammeraten ad den nordlige. Før Fjenden kunde besinde sig, havde Stoffer „gyr syv Mand død.“ Men saa sad hans Hest fast i æ Mørnspøt. Han maatte springe af den, og derpaa løb han nordpaa ad Landevejen. Lidt efter hørte han Klapren paa Vejen bag sig. Han troede, det var Tyskerne, men det var hans trofaste Hest, som kom bagefter ham. Han svang sig paa den og red i god Behold til Flensborg.

Frederik den Syvende gav ham Dannebrogskorset for denne Daad. Samtidig spurgte han, om der ellers ikke var noget andet, han kunde ønske sig. „En længere Sabel, Deres Majestæt!“ svarede Stoffer.

Stoffer var senere ansat ved Politiet i Slesvig og sidst i Flensborg. Altid mødte han og deltog i Skiveskydningerne — og altid med Dannebrogskorset paa Brystet, saa de preussiske Soldater maatte gøre Honnør for ham.

Meddelt af Bartelsen, Langbjerg.

Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Hedens fattige Befolkning, der i Generationer har kæmpet med Lyngen ved at bryde den, for i den løsnede Jord at søge fremavlet en blot kummerlig Rug — eller Boghvedeafgrøde, har ogsaa forstaaet at udnytte Lyngen paa forskellig Vis i Husholdningen. Toppen blev bundet til Koste, Lynglimme, eller den blev brugt til Brændsel især i Bagerovnen, ofte blev Lyngskjolden skrællet af og ligeledes under Navnet Flower benyttet til Brændsel. Tækkematerialet var heller ikke sjældent kun Lyng, især paa Udhusene. Ja, i særlig fattige Egne har man ligefrem benyttet Lyngen som Kvægfoder.

Navnet Lyng er næsten eneherkende her i Landet, kun saare sjældent høres andre Navne, her i Sønderjylland udtales Navnet som vel i de fleste Egne Landet over som Løng. Den grove Lyngtop betegnes om end sjældent (Aabenraa og Galsted) ved Navnene Løngrap, Løngrapper, Rap og Rapper; i Angel og Kjær Herred kaldes Lyngen Hee svarende til vort Ord Hede og det tyske Heide, der baade betyder Lyng og Hede.

Drosera — Soldug. Af Landets tre Arter findes de to, nemlig: *D. rotundifolia*, Rundbladet Soldug og *D. intermedia*, Liden Soldug ikke sjældent i Moser i Sønderjylland, hvorimod den tredie Art hidtil ikke er fundet her. Soldug hører til den ejendommelige Gruppe af Planter, som formaar at fastholde smaa Insekter, der intet ondt anende har sat sig til Hvile paa Bladene, for derefter at uddrage Næringsstoffer af de fangne Dyr. Soldugs Blade er forsynede med en Mængde røde, følsomme Haar, hvert endende i en klar klæbrig Slimdraabe. Een Gang kommet i Berøring med denne Slim, kan Insektet ikke komme fri; dets haabløse Anstregelser virker paa Planten paa den Maade, at Bladet lukker sig omkring Insektet, og da den slimede Saft er af lignende Karakter som Mavesaften, „fordøjes“ det fangne Dyr. Naar dette er sket, lukker Bladet sig atter op, de ufordøjede Dele af Dyret tørrer hen og vejres bort, og Bladet kan paany fungere.

Planten hed i gamle Dage paa Latin *Ros solis*, der just betyder Soldug, og Navnet hentyder til de dugperlelignende, klare Draaber, der ikke

svinder for Dagens tørre, varme Luft, men glimter i Solen. Andre Navne er de skøntklingende: Himmeldug, Friggas Dug, Friggas Tårer og Mariæ Øjentåre. Et Navn, som ogsaa af og til høres er Iglegræs, hvilket den maa dele med andre Planter, som vokser paa fugtige Steder, hvor Iglerne altsaa holder til. Navnet Iglegræs er efter H. F. Fejlbjerg givet til forskellige Planter, fordi man mente, at Faarene aad Iglerne (Indvoldsorme) i sig ved at græsse paa sid Mosebund før Mikkelsdag. Navn Yssengræjs stammer fra Sundeved, Betydningen er ikke ganske klar, med mindre Kvæget ved Nydelsen af Planten skulde blive ysne = tyregale, men saa vidt vides æder Kvæget ikke Planten, men da Planten før i Tiden har været anvendt i Medicinen, kunde det jo tænkes, at et Distillat har kunnet hidføre den førømtalte Virkning; i hvert Fald har man før anvendt adskillige endnu mere mærkelige Husraad for at hidføre Ysnehed, saa det omtalte er meget muligt. Paa Engelsk hedder Soldug bl. a. Lustwort, som forklares saadan i en gammel Bog: „Bicause sheepe and other cattel, if they de but only taste it, are provoked to Lust“. Det tyske Navn Bullkrut peger i samme Retning. Et andet Navn Fluufanger er derimod mere forstaaligt.

Som allerede sagt, blev Planten anvendt i Medicinen baade til Fremstilling af Lægemedler og Likører (Rosoglio), men ogsaa Alkymisterne (Guldmagerne) havde deres Øjne henvendt paa den mærkelige Plante og anvendte den i deres Laboratorier.

Empetrum nigrum — Krækling eller Revling. Dette er en vintergrøn, lavtvoksende, dværgbuskagtig Plante med tætsiddende, naaleformede Blade og sorte Bær. Ofte danner Krækling store, tætte, grønne Puder i Heden udelukkende al anden Plantevækst, andre Steder ser man den skyde sine Grene mere spredt ind imellem Lyngen. Grenene bruges af Hedeboerne til Kostbinding, hvortil det jydsk Navn Liimrewl henlyder. Bærrene er vammelsøde i raa Tilstand, men nydes dog sine Steder baade i raa og syltet Tilstand. Navnet Krækling skal antagelig forstaaes som Kragelyng, i al Fald benævnes Bærrene ligesaa vel som Planten meget hyppigt Kragebær modsvarende det tyske Krähenbeere, hvilket kunde tyde paa, at af de Fugle, der æder Frugterne, er Kragen den, der holder mest af dem. Navnet Revling eller Rævling, hos forannævnte Nic. C. Nielsen skrevet Revlingelyng, har intet med Ræv at gøre, men har derimod Forbindelse med Ordet Reve (d. v. s. Rebe = Ranke) og henlyder til de ofte lange Grene. I Sønderjylland kaldes den maaske ogsaa Hedens Blåbær, i hvert Fald anvender Nic. C. Nielsen dette Navn, oftere høres dog Rævlinger som Navn paa Bærrene.

Erica tetralix — Klokkelyng eller Moselyng. I de fleste Hedeegne findes den smukke Klokkelyng voksende mellem den almindelige Hedelyng fornemmelig dog paa de fugtige Lokaliteter. Foruden Klækkeløng, som Navnet udtales her, hedder den Karbostløng (Tønder-Eggen)

eller Karrebørsteløng, Navne, som tyder paa, at Husmødrene har benyttet den til Rensning af Kar og Fade. Almindeligt synes Navnene Kopatter, Kopatløng og Kopattelyng at være. Det er antagelig de langstrakte Blomster, som sidder samlede i smaa Klynger, der har givet Anledning til disse Benævnelser.

Eriophorum — Kæruld. Tidligt om Foraaret blomster Kærulden, men den virker paa denne Tid meget lidt fremtrædende, da Blomsterne sidder i nogle tætte græsliignende Aks, somme Steder i Landet kaldes Planten da ogsaa Sorthoveder. Saa meget desto mere fremtrædende bliver Kærulden, naar de lange, hvide Haar, som findes omkring Blomsterne allerede inden Midsommer vokser ud i de smukke, kendte Uldtotter, der lyser saa livligt frem mellem Mosens grønne og blomstrende Planter.

Danmark ejer 5 Arter af denne Slægt, den mindste af dem *E. alpinum*, som egentlig har sit Hjem paa Alperne og i det høje Nord, findes ikke i Sønderjylland, *E. gracile* findes enkelte Steder paa Als og *E. latifolium* vokser spredt over Sønderjylland og maa her kaldes ret sjælden. Saa meget mere almindelige er de to andre Arter, den tueformede *E. vaginatum*, Skede-Kæruld eller Tue-Kæruld og *E. polystachium*, Smalbladet Kæruld. Befolkningen skelner næppe stærkt mellem disse to Arter, skønt Forskellen mellem dem baade i Voksemaade og Udstyr egentlig er ret paafaldende. Deres Navne maa derfor her behandles under et. Paa Als kaldes de Majuld eller Skovuld, det første Navn siger os, at Ulden allerede er at se i Maj Maaned, det andet, at vi ogsaa finder Planten i Skovmoser. Videre kaldes den Ageruld, Edderdun (saaledes anført i Flora og Fauna 1894 S 119), Dungræjs, Uldgræjs og antagelig ved endnu flere lignende Navne fælles med det øvrige Danmark. Meget karakteristisk for Sønderjylland er derimod Navnet Føøn, selv om dette ogsaa kendes i Nørrejylland. Navnet udtales baade Førn, Føøn, Fønn vel ogsaa Fyhn, og det spiller en betydelig Rolle ved Forudsigelse af Aarets Afgrøde.

Et gammelt Ord siger:

„Manne Føøn i æ Moos,
gi manne Gryn i æ Poos“,

hos Hagerup „Om det danske Sprog i Angel“ 1854 varieret til:

„Føn i æ Mohs
gir Tarre i æ Pohs“,

medens det hos Kok hedder: „Føn i e Mose gir Gryn i e Pose“. Dermed skal siges, at rigelig med Kærulden i Moserne skal være et godt Varsel for en god Boghvedehøst

Før i Tiden var det intet Særsyn, at fattige Folk gik i Mosen, for at samle Kæruld til Fyld i deres Puder eller Dyner. Det er ikke helt umuligt, at Navnet Føn stammer fra denne Anvendelse.

Juncus squarrosus — Børste Siv. I Heder og paa tørre Steder i Moserne vokser denne lille, stive Siv, gerne med Bladene til Del trykket ned mod Jordoverfladen, den danner paa den Maade meget faste Tuer. Sine Steder kaldes den Hårkampe, der maaske skal forstaas som en Kæmpe (Plantago) med haarlignende Blade. Forøvrigt er det sandsynligt, at den maa dele dette Navn med andre Planter af lignende Vækst. I Jylland kaldes den ogsaa af og til Kattesæk.

I Mosehuller vokser en anden Sivart *Juncus supinus*, Liden Siv af en hel anden Vækst. Bladene er haarfine og slappe og Stænglerne svage, ofte finder man en Form med rodslaaende, topspirende Stængler, hvorved der paa lavt Vand kan dannes sammenhængende, tætte Tæpper af Planten.

Gammel Sæd og Skik i Mellemslesvig.

Ved M. P. Ejerslev.

Ringridning i Karlum.

Ringridningen begyndte med Drengenes Ringridning 2. Juledag om Formiddagen. Om Eftermiddagen samledes Drengene hos Kongen, Pigerne hos Dronningen d. v. s den Pige, Kongen havde valgt. Drengene hentede saa Pigerne, hver tog sin. Saa gik man til Gildet, som altid holdtes i et af Smaastederne, et eller andet Kaadnerhjem, hvor man dansede i æ Pissel og fik Kaffe og Knæpkager, Pigerne havde Kagerne med, hver en stor Tallerken fuld. Nogle gamle var med, og de fik Punch.

3. Juledag havde saa Karlene deres Ringridning. Om Aftenen fik de Punch. En af Karlene var Skaffer, og vilde nogen have mere at drikke, saa raabte han: „Runde!“ — saa kom Skafferen og skænkede.

Nytaarsdag var vi alle, gamle, Unge, Børn, til „Etterslok“, hvor man fortærede Levningerne.

Meddelt af K. T.

Julebagning i Agtrup.

Tiden er 1860erne.

Til Julehøjtiden hørte en stor Bagning, som blev foretaget i Dagene før Jul.

Der blev (i en stor Gaard, hvor der til daglig var: Mand, Kone, 6—7 Børn, Tjenestefolk, ialt 12—13 Personer) bagt en Tønde Rug til Jul.

Man brugte den store Bagerovn, som var bygget ind i selve Stuehuset, — ikke som nu mest er Skik i disse Egne, anbragt ca. 30 m fra Huset.

Til de fattige i Omegnen blev der bagt 25 Brød paa 2—2½ Pund hvert. De fattige kom i Dagene før Jul viden om fra — Karlum, Klintum og andre fattige Byer — og til hver skulde der være noget.

Til de fattige, som stod Gaarden nærmere, bl. a. tre Huse, som laa paa Gaardens egen Jord, og til Byens fattige, som i særlig Grad trængte til Hjælp, blev der bagt 5 større Brød paa omkring 5 Pund hvert.

Desuden blev der bagt 16—20 „Kager“ af sigtet Rug. Der skulde kun spises Kage hver Dag i Julen.

Naar Brødene var slaaet op, — blev de grittet, d. v. s. sat ind i Ovnens et Øjeblik, mens Ilden endnu stod ved Siderne, og derpaa taget ud, mens Ovnens blev hedet og rensed, — „den sorte Mand“ skal jages ud og „den hvide Mand“ ind. Saa først var Ovnens god til den egentlige Bagning. Til at gritte bruges et Bræt, æ Grittell, hvorpaa man sætter Brødene. Derpaa skydes de ind i Ovnens. Et Øjeblik efter er de brune, saa bliver Grittellen med Brødene paa taget ud, og mens dens brede Ende støttes paa æ Ovnsmund, vendes Brødet, saa det underste kommer op, saa ind igen, til Brødene er brune, saa ud, og andre ind.

Meddelt af Fru Johansen.

Konebørsel i Rødenæs.

Konebørsel holdes ikke mere i Rødenæs, men det holdtes tidligere under ret voldsomme Former.

Der gaar en Förtælling om en Kone, der paa Vej fra Konebørsel faldt i en Mødding — man drak jo slemt til Konebørsel — og blev liggende og faldt i Søvn. Hun vaagnede noget efter og udbrød: „Gu ha Lov, te æ er hjemm' ve min Bø-n; hvo mon de anne gær a drywer om!“

Disse Ord bruges endnu som Mundheld paa Egnen.

Meddelt af Hinr.

Martinsregning i Østerby.

Kl. 4 paa Martinsdag, den 10. November, samles Kommuneforstanderskabet og afgør Sagerne, mest kun angaaende Vejene.

Om Aftenen kommer Byens Mænd. Gildet holdes altid i Kroen. Der kunde være en 30—40 Mænd, det var ikke skarpt afgrænset, i Grunden kunde hvem som helst være med.

Til den Dag blev der købt Brændevin paa Byens Regning, saa Kromanden kunde sælge Grog'erne og Punchene til en Groschen pr. Stykke — ellers kostede de to Groschen. Slap Byens Brændevin op, og det hændte, saa skænkede Kromanden videre af sin egen, stadig til 10 Pf. Gildet varede hele Natten. Der blev ikke særlig indbudt til det, enhver vidste, at det var hver Martinsdag.

Byens tre Tingstokke findes endnu.

Meddelt af Meng.

Martinsregning i Mejn.

Naar Byens Folk skulde samles, gik æ Bystok — Jo'stok — rundt. Men ved Martinsregningen var det ikke nødvendigt, alle vidste Besked, og kom af sig selv.

Martinsregningen holdtes skiftevis hos Gaardmændene. Dog kunde en enkelt „hyre“ det, saa han havde det i mere end et Aar. Alle Mænd i Byen var med.

Man behandlede „Bysens Sager“. Derpaa spistes Flæsk og Hvidkaal. Og saa drak man Punch til den lyse Dag. Alt gik paa Bysens Regning.

Meddelt af P. Fr. J.

Nabosregning i Skovlund.

Nabosregning afholdtes altid Martinsaften, den 10. November om Aftenen.

Vejene blev udlejet til Græsning eller Slet, Fiskeriet i Strømmen udpagtet, Skoleeng og Skoleland udlejet, Brændselsleverancen bortliciteret, Jagtpenge uddelt o. s. v.

Gildet varede hele Natten. Byen betalte Drikkevarerne. I Reglen endte det med, at man først skændtes, undertiden til sidst sloges om Politik, d. v. s. om Tysk og Dansk. (Dette var før Krigen).

Skovlund har to Bystokke — „æ Knøppel“. De gaar omkring endnu. Meddelelsen saa „æ Knøppel“ for et halvt Aars Tid siden. Den er af Jern, der er Navne paa alle fire Sider og Aarstal, vistnok 1762. Begge Stokke blev udsendt samtidigt til hver sin Side fra Kommuneforstanderens, hvor de opbevares.

Meddelt af Kr. P. Tychsen.

SAMLEREN.

Hostrup Degnegaard. I Aaret 1589 blev Johannes Prætorius Adjunkt hos Petrus Thomæ, som var

Sognepræst i Højst fra 1544 til 1592. Han har skrevet følgende i Højst Kirkebog (oversat fra Latin): „I Chri-

sti Aar 1589, paa Allehelgensdag, omkring hvilken Tid jeg, Johannes Prætorius fra Bedsted, omtrent havde fyldt mit 27de Aar, har jeg for første Gang prædikeret i Højst Kirke. Derefter — og det var den 25de Søndag efter Trinitatis — blev jeg lovlig kaldet af hele Menigheden med den fornemme Amtmand Johannes von der Wisch' og den fornemme Frue Dorothea Ranzows og den ærværdige Hr. Provst Andreas Thomsens Samtykke.“

Enkefru Dorothea R. paa Solvig har altsaa dengang ogsaa haft noget at sige ved Højst Præsteembedes Besættelse.

Hendes afdøde Mand, Melchior Ranzow, var det, som lod lave Vejen fra Solvig til Hostrup omkring 1587. Den Alterkalk med Disk, som brændte sammen med Degnegaarden i 1913, var tildels en Foræring fra denne Frue; hun betalte Forgyldningen og vel ogsaa Fremstillingen, medens Kirken selv gav Sølvet dertil, som vejede 50 Lod 3 Kvint. Alterkalken benyttedes første Gang i Hostrup Kirke Juledag 1593 af Pastor Petrus Rigelius.

Det var ogsaa denne Dorothea von Ranzow, som omkring 1590 forærede en af sine Piger en hel Solviger Plov i Hostrup By med den Betingelse, at hun og alle følgende Ejere skulde løse Fæste hos Herskabet paa Solvig og aarlig betale 36 Skilling Recognitionsspenge. Denne Pige giftede sig med den dengang fungerende Degn, som hedte Kaisen; og saaledes fik Degnen den Gaard, som endnu hører til Embedet.

Pastor J. Hansen, Hostrup.

Et Rovmord. Ved en Gaard Damgaard i Østerløgum Sogn er der en Gaasedam For 160 Aar siden var der en forfærdelig Masse Gæs, hvorefter Dammen har Navn. En Hyrdedreng paa ca. 14—15 Aar

vogtede Gæssene. Han var fra Hovslund og havde arvet en Del Penge, ikke saa grov galt, men nogle Hundrede Daler, efter en Mand, som boede paa Østerløgum Mark. Drengen fik Lov til en Søndag at besøge den Mand, men han fik ikke Pengene med. Manden sagde: „Du skal nok arve dem, men Du faar dem ikke i Dag, Din Fader maa hente dem en anden Dag“. Om Drengen har fortalt det til andre er ikke godt at vide, nok er det, Husbonden gik Drengen i Møde og slog ham ihjel og begravede ham i Rugbjerg Mose. Efter 20 Aars Forløb blev Liget opgravet, Forældrene var døde, men en Tante kendte Klæderne. Bonden, som havde dræbt ham, fik sin Løn. Efter et halvt Aars Forløb faldt han af Vognen og brækkede Halsen.

C. C. H. ved Pastor C. Ludvigsen, Aabenraa.

Vort Øl tov te a brus.

Vort Øl tov te a bruse,
te de lettet Tag af Huse.
Falladariara.

Vort Øl de bløv så lille godt,
te Pajde å Tudse di krøvlet op.
Falladariara.

Vor Oldemor æ så gammel som en
Nonn',
hun hær alle en Tand, der kan bid'
en Krumm'.

Falladariara.
(ufuldstændig).

Af P. Skovrøys Samling.

Peter Kresjan køe te Stajs.

Peter Kresjan køe te Stajs,
Peter Kresjan køe te Stajs, mak,
mak,

Peter Kresjan køe te Stajs.
Han køe te Stajs med fie Tynde
Row,

mulak, mulak, tralala,
han kør te Stajs med fie Tynde
Row,

for Pæeng haj han behov.

Da han kom hjem fra æ Staj - - -
da kør han for å Klispolledig, - -
for han vild' ha Eeld å æ Pif.

Da han fik stoppet å tænd - - - -
da kom hans Dreng med Båj fra
Moe, - -
te han skuld' vær' hjem æ Klok tu.

Æ Klok den blev tu,
æ Klok, den blev tri, mak, mak,
æ Klok, den blev fie.
Peter Kresjan lod sej ikke se, - -
å Moe hun såd å var vred.

No kommer æ, lill' Moer, - - -
Æ hær rigtenok faa't ledt i æ Hoj,
men do kaan kon væ goj.

Do æ da en forbandede Kael, - -
do svirre å drikke ålt op, hvad vi
hæ, - -
tesidst saa sæl do din Klæe.

Æ hæ da kun solg' min Hat, - -
å faa't en splinterny Kasket, - -
å den kleje mæ så net.

Å hæ do Pæng i æ Pung? - - -
Do køe te Stajs med fie Tynder
Row, - -
for Pæng haj vi behov.

Ja vist hæ æ Pæng i æ Pung, -
men hvo manne æ hæ, de vee æ it, -
for vi dråk Lejkøf tidt.

H. P. Hansen, Fraasbøl, (fra Als).

Hensat Brand. I Paul Buckas
Gaard i Haistrup stod et Træ, som
ikke maatte fældes. Skete det, vilde
Gaarden brænde.

Træet blev engang fældet, og
Gaarden brændte.

C. Nissen, ved M. P. Ejerslev.

Hensat Brand. I Stotelund
var der et Træ, som ikke maatte
fældes, da Gaarden saa vilde brænde.
Til sidst blev Træet saa elendigt, at

man maatte binde det sammen med
Lænker, for at det ikke skulde falde.

Meddeleeren har set dette for ca.
50 Aar siden.

Nicolajson, ved M. P. Ejerslev.

Et Varsel. Meddeleerens Fader
tjente som ung — for godt 50 Aar
siden — i Tønderegnet. Nogen
Tid efter, at han var kommet i sin
Plads, kom han tilbage til sit Hjem
og var ikke til at formaa til at tage
i Pladsen igen, skønt han havde
Ord for ikke at gaa af Vejen for
noget ellers. Han fortalte om Grun-
den følgende: Hver Aften, naar han
var kommet i Seng og skulde til at
sove, hørte han en vedvarende Snor-
ken og Rallen fra et bestemt Hjørne
af Kammeret, som ikke var til at
holde ud. Og han var dog ene
i Kammeret. Han vilde dog ikke
være der — „vi er for mange om
det Kammer“, sagde han.

Flere Aar efter skete det, at en
Karl hængte sig netop i dette Kam-
mer.

Fru Nissen, Klint, ved M. P. Ejerslev.

Den kloge Mand i Broderup.
Thomsen i Tastrup havde omkring
1852 faaet en Hofteskade og søgte
Raad hos den kloge Mand Hans
Jessen i Broderup. Denne fortalte
ved denne Lejlighed følgende for at
bevise sin Magt:

Han og hans Søn var en Dag
ude at saa. Da de gik hjem, vilde
Sønnen tage en Sæk Korn med,
som var til Rest. „Lad den kun
staa!“ sagde Faderen.

Da de senere kom ud paa Mar-
ken igen, stod der en Mand med
Sækken paa Nakken og kunde ikke
komme af Stedet. Han vilde have
stjaalet Kornet, men den kloge
Mand havde bundet ham.

G. Büchert, Munkvolstrup ved M. P. Ejerslev.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi

Et Eksemplar af

**Vahl og Hatt: Jorden og Menne-
skelivet 1-4. heftet**

sælges til betydelig nedsat Pris,
da første Bind er opskaaret.

Hans Beck's Boghandel
Tønder.

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Radninger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Inland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmørelse, Gear-
kasselolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

V. J. LUND

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40

Over Gaarden

Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

VESTERGADE 17 TLF. 378

N. PICULELL

Baron Ludvig Holbergs Jordbeskrivelse med Landkort i 3 original
Læderbind. II. Del fra 1761, III. Del fra 1763, IV. Del fra 1774,
samt I. Del uden Bind og Titelblad (kun delvis) og I. og II. Bind A
af Traps Danmark 1858 i Læderbind, brugt; og Holger Drachmanns
samlede Værker i 10 Bogskabsbind fuldstændig ubrugt søges byttet med

„De Danskes Øer“ af Achton Friis

indbunden eller „Billeder af Nordens Flora“.

Enne Madsen Gantzel, Bredebro.